

O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING NUTQINI O‘STIRISH VA UNGA QO‘YILADIGAN TALABLAR

O‘rolova Buvxalima Eminovna

Zomin tumani 42-maktab

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich va umumta’lim maktablarida o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish masalalari yoritilgan. O‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish, matn bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘qilgan matnni tahlil qilish va qayta bayon qilish orqali nutqni boyitish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, nutqni rivojlantirishga qo‘yiladigan asosiy didaktik, psixologik va metodik talablar asosida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, nutqni rivojlantirish, matn tahlili, og‘zaki nutq, yozma nutq, ta’lim metodlari.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы развития устной и письменной речи учащихся на уроках читательской грамотности в начальной и общеобразовательной школе. Анализируются методы формирования культуры речи, развития навыков работы с текстом, обогащения словарного запаса через анализ и пересказ прочитанного текста. Также раскрываются основные дидактические, психологические и методические требования к развитию речи учащихся в соответствии с требованиями.

Ключевые слова: читательская грамотность, развитие речи, анализ текста, устная речь, письменная речь, методы обучения.

Annotation: This article discusses the issues of developing students’ oral and written speech during reading literacy lessons in primary and secondary education. The study analyzes methods of forming speech culture, developing text comprehension skills, enriching vocabulary through text analysis and retelling. In addition, the main didactic, psychological, and methodological

requirements for speech development are presented in accordance with the requirements of the Higher Attestation Commission.

Keywords: reading literacy, speech development, text analysis, oral speech, written speech, teaching methods.

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. O'qish savodxonligi nafaqat matnni o'qish va tushunish, balki o'quvchining fikrlash qobiliyati, nutq madaniyati va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, o'qish darslarida o'quvchilarning nutqini o'stirish, ularni erkin va ravon fikr bildirishga o'rgatish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Nutq-shaxsning tafakkuri, bilim darajasi va ijtimoiy faolligini namoyon etuvchi asosiy vositadir. Shuning uchun ham o'qish savodxonligi darslarida nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan metod va usullardan samarali foydalanish talab etiladi.

O'qish savodxonligi tushunchasi va uning ahamiyati

O'qish savodxonligi o'quvchining matnni ongli ravishda o'qish, mazmunini tushunish, tahlil qilish hamda o'qilgan axborot asosida xulosa chiqarish qobiliyatini ifodalaydi. Zamonaviy ta'limda o'qish savodxonligi shaxsning umumiy madaniyati va intellektual salohiyatini belgilovchi muhim omil sifatida qaraladi. O'qish savodxonligi rivojlangan o'quvchi nafaqat fanlarni o'zlashtiradi, balki mustaqil fikrlash, muloqot qilish va jamiyatda faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'qish darslari jarayonida o'quvchilarning nutqini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Chunki nutq va o'qish bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, biri ikkinchisini to'ldiradi. Matnni to'g'ri va ifodali o'qish o'quvchining og'zaki nutqini boyitsa, yozma ishlanmalar esa yozma nutqni shakllantiradi.

O'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish usullari

Og‘zaki nutqni rivojlantirish o‘qish savodxonligi darslarining asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Bu jarayonda quyidagi metod va usullardan samarali foydalanish mumkin:

- matnni ifodali va rollarga bo‘lib o‘qish;
- o‘qilgan matn yuzasidan savol-javoblar tashkil etish;
- matn mazmunini og‘zaki qayta hikoyalash;
- munozara va bahs-munozara elementlaridan foydalanish;
- dialog va monolog mashqlarini bajarish.

Mazkur usullar o‘quvchilarning so‘z boyligini oshiradi, talaffuz madaniyatini shakllantiradi hamda o‘z fikrini erkin ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Yozma nutqni rivojlantirish imkoniyatlari

Yozma nutqni rivojlantirish o‘quvchining savodxonligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

O‘qish savodxonligi darslarida yozma nutq quyidagi mashqlar orqali rivojlantiriladi:

- matn asosida reja tuzish;
- qisqa va kengaytirilgan bayon yozish;
- matn yuzasidan insho va esse yozish;
- berilgan mavzu asosida fikrlarni yozma bayon etish.

Bu mashqlar o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, izchil bayon qilish va grammatik jihatdan to‘g‘ri yozish malakalarini shakllantiradi.

Nutqni rivojlantirishga qo‘yiladigan didaktik talablar

Nutqni o‘stirish jarayonida quyidagi didaktik talablar asosiy hisoblanadi:

Izchillik – nutq mashqlari oddiydan murakkabga tomon olib borilishi kerak.

Tizimlilik – mashg‘ulotlar reja asosida muntazam tashkil etilishi zarur.

Onglilik va faollik – o‘quvchilar faol ishtirok etishi va ongli ravishda topshiriqlarni bajarishi lozim.

Individuallashtirish – har bir o‘quvchining imkoniyati va qobiliyatini hisobga olish.

Psixologik va metodik talablar

Nutqni rivojlantirishda o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish muhimdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun qiziqarli, obrazli va hayotiy matnlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Metodik jihatdan esa o‘qituvchi turli interfaol usullardan foydalanib, dars jarayonini jonlantirishi lozim.

O‘qituvchining o‘rni va pedagogik mahorati

O‘qituvchi o‘qish savodxonligi darslarida nutqni rivojlantirish jarayonining bosh yetakchisi hisoblanadi. U o‘quvchilarning fikrini tinglashi, ularni rag‘batlantirishi va to‘g‘ri yo‘naltirishi zarur. Pedagogning nutqi, talaffuzi va muloqot madaniyati o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilarning nutqini o‘stirish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Nutqni rivojlantirishga qaratilgan tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan ishlar o‘quvchilarning bilim darajasi, fikrlash qobiliyati va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva S. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. G‘afforova T. O‘qish savodxonligi va nutq rivoji. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2018.
4. Harmer J. How to Teach Reading. – London: Longman, 2017.
5. OECD. PISA Reading Literacy Framework. – Paris, 2019.